

Alimlərin gəldiyi qənaətə görə Azərbaycan ərazisində "Şəhərgah" adı ilə bəlli olan bir neçə orta əsr yaşayış yeri mövcuddur. Onlardan biri Kürdəmir rayonunun Ərəbqubalı kəndi yaxınlığında yerləşir. Keçən əsrin 70-ci illərində şoranlaşmanın qarşısını almaq məqsədilə meliorativ tədbirlər görülərkən və pambıq əkini üçün sahələr şumlanarkən

şose yolundan 14 kilometr cənubda, Kür çayından 20 kilometr şimalda, Girdiman çayının Kürə töküldüyü ərazidən təqribən 8-10 kilometr şərqdə düzənlik ərazidə yerləşir. Yaxın keçmiş qədər "Şəhərgah"ın şimal tərəfindən Qarasu çayı keçirmiş. Tarixən insanlar yaşayış məntəqələri, o cümlədən şəhərlər salarkən, bir qayda olaraq, su mənbələri olan ərazidə yer seçirdilər. Bu cəhətdən "Şəhərgah"ın Kür, Girdiman və Qarasu çaylarının qovşağında salınması da, əlbəttə, təsadüfi olmamışdır. Yeni, insanların yaşaması, işləməsi, təsərrüfat yaratmaları üçün əlverişli su mənbəyi olmasaydı, sözsüz ki, həmin ərazidə şəhər salınmazdı.

Keçən əsrin 50-ci illərindən etibarən şərq-qərb istiqamətində qazılmış dərin kanal və şimal-cənub istiqamətində qazılmış "dren" - xəndəklər ərazini bir neçə hissəyə parçalayıb. Həmin kanal və xəndəklər qazılarkən və sonralar onların içərisi təkrar-təkrar təmizlənərkən "Şəhərgah"ın tarixini özündə əks etdirən çoxlu tikinti və istehsalat qalıqları, habelə digər maddi-mədəniyyət nümunələri üzə çıxıb. Kanal və xəndəklərdən XII-XIII əsrlərə aid çoxlu maddi mədəniyyət nümunələri toplanılıb.

Ekspedisiya tərəfindən ərazinin yerüstü parametrləri diqqətlə öyrənildikdən sonra abidənin cənub-qərb tərəfində, kanal keçən ərazidən təqribən 50-60 metr şimalda yoxlama qazıntısı qoyulub. Yerüstü materialların çoxluğu və rəngarəngliyi həmin ərazidə tikinti və istehsalat ocaqlarının sıxlığından xəbər verib. Öyrənilən sahədə dərinlik 35-40 santimetrə çatdıqda ayrı-ayrı nöqtələrdə

Tarixi abidələrimiz

Orta əsr şəhər mədəniyyəti nümunəsi: "Şəhərgah"

Ərəbqubalı kəndi ərazisində çoxsaylı maddi-mədəniyyət nümunələri üzə çıxıb. Abidə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2001-ci il tarixli qərarı ilə Dövlət Qeydiyyatına alınaraq mühafizə olunur. Hazırda abidə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi yanında Mədəni İrsin Qorunması, İnkişafı və Bərpası üzrə Dövlət Xidmətinin Salyan rayonundakı Mühafizə İdarəsinin əməkdaşları tərəfindən qorunur. Arxeoloji abidənin ərazisi əhaliyə verilmiş pay torpaqlarına düşdüyünə görə mühafizə işində müəyyən çətinliklər də var. İdarənin əməkdaşları müntəzəm olaraq əhali ilə görüşlər keçirib izahat işləri aparırlar.

Bu barədə danışan Kürdəmir Regional Mədəniyyət İdarəsinin rəis müavini Vaqif Aliyev mövzu ətrafında söhbətinə davam edərək daha sonra demişdir: Kürdəmirde, xüsusən də Ərəbqubalı kəndində yerli sakinlərin "Şəhərgah"a marağı böyükdür. Əhəlinin əksəriyyətini abidənin tarixi maraqlandırır. Kürdəmir Rayon İcra Hakimiyyəti, habelə mədəniyyət idarəsi rəhbərliyinin rayon ərazisindəki tarixi abidələrin, o cümlədən "Şəhərgah" abidəsinin qorunması, təbliği və tədqiqi işinə həssas münasibəti də qeyd olunmalıdır.

Ərazi təqribən 50 hektara qədər sahəni əhatə edir. 2010-cu ildə AMEA-nın Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun arxeoloji ekspedisiyası tərəfindən orada kəşfiyyat xarakterli axtarışlar aparılıb. Qazıntı işləri ilə paralel olaraq abidənin sərhədləri, ərazinin topoqrafiyası, coğrafi koordinatları, ətrafdakı yaşayış məntəqələri ilə mümkün əlaqələri öyrənilib. "Şəhərgah" abidəsi Bakı-Kürdəmir

bişmiş kərpicdən hörülmüş divar qalıqları üzə çıxıb. Qazıntı sahəsi tədricən divar qalıqlarının çıxdığı istiqamətlərə doğru genişləndirilib. Qazıntının ümumi sahəsi 160 kvadratmetrə çatdırılıb. Dərinə düşdükcə tikintinin ümumi mənzərəsi də tam şəkildə aydınlaşıb. Nəticədə 5 otaq, 9 vanna, 2 buxarı, 1 ocaq - kürə və 3 qapı yeri olmaqla möhtəşəm bir hamam kompleksi aşkar edilib.

Azərbaycan ərazisində ilk dəfədir ki, XII-XIII əsrlərə aid belə möhtəşəm hamam-kompleks tapılıb. "Şəhərgah" ərazisində aparılmış kiçikmiqyaslı arxeoloji qazıntılar nəticəsində olduqca zəngin və rəngarəng çeşidli maddi mədəniyyət qalıqları aşkar edilərək tədqiq edilib. Əldə olunan eksponatlar Kürdəmir Rayon Tarix və Diyarşünaslıq Muzeyinə təhvil verilmişdir. Bu tapıntılar əsasən daş, dəmir, mis, şüşə və gildən hazırlanmış əmək alətləri, meişət və bəzək əşyalarından ibarətdir. Tapıntılar içərisində təyinatı hələlik elmə tam şəkildə bəlli olmayan sferekonus tipli qablar çoxluq təşkil edir. Axtarışlar zamanı toplanmış zəngin keramika məmulatı da özünün forma zənginliyi və orijinal dekor çarxları baxımından diqqəti cəlb edir. Axtarışlar zamanı üzərində ərəb əlifbası ilə yazısı olan əşyalara da təsadüf olunub. "Şəhərgah"ın bütün əlamətlərinə görə, Azərbaycanın mühüm orta əsr şəhərlərindən biri olduğu şəksizdir.

Bu gün Mədəniyyət Nazirliyi sistemində aparılan islahatlara uyğun olaraq Mədəni İrsin Qorunması, İnkişafı və Bərpası üzrə Dövlət Xidmətinin fəaliyyətində də yeniliklər var. Ölkə ərazisində mövcud olan abidələrə qayğı və diqqət artırılıb, abidələrin mühafizəsi sahəsində işlər gücləndirilib. "Şəhərgah yaşayış yeri" də mühafizə olunur və öz yeni tədqiqatçılarını gözləyir.

Hazırladı:
Tofiq HÜSEYN,
"Respublika".